

УДК 378.14.015.62

Г.Ю. ВОШКОЛУП,
*аспірант кафедри педагогіки та психології
Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*

КОНФЛІКТОЛОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

У статті досліджено сутність понять «професійна компетентність» та «конфліктологічна компетентність». Здійснено узагальнення наукових поглядів на поняття «конфліктологічна компетентність» за чотирма основними напрямками. Сформовано авторський погляд на трактування поняття «конфліктологічна компетентність» та визначено основні компоненти, що мають входити до даного визначення. Доведено важливість формування конфліктологічної компетентності на етапі навчання індивіда у вищому навчальному закладі.

Ключові слова: професійна компетентність, конфліктологічна компетентність, фахівець, професіонал, конфлікт, діагностика конфліктів, причини конфліктів, наслідки конфліктів.

Постановка проблеми. Вища освіта виступає сьогодні одним з головних соціальних інститутів, зазначаючи постійних змін в тенденціях розвитку освітньої парадигми та сприяючи певним трансформаціям у системі набуття студентами професійних знань, умінь, навичок. Сучасна вища освіта сповнена процесів глобалізації, гуманізації, трансформації, інтеграції, інформатизації, інноваційності тощо. Це не може не вплинути на процес формування у майбутніх фахівців їх професійних компетентностей.

В напрямку більш детального дослідження складових професійної компетентності фахівця на сьогодні все більшої актуальності набуває дослідження саме конфліктологічної її складової, оскільки професійна діяльність випускників вишів буде спрямована на їх соціальну адаптацію у певному трудовому колективі зі своїм сталим психологічним мікрокліматом. Варто наголосити, що саме в період адаптації нового співробітника до умов трудового колективу може виникати багато непорозумінь та критичних конфліктних ситуацій. Саме з метою їх попередження та можливого усунення варто формувати конфліктологічні компетентності майбутніх фахівців ще під час навчання у вищих навчальних закладах.

Аналіз останніх досліджень. У сучасних наукових дослідженнях питання формування конфліктологічної компетентності є недостатньо дослідженими. Проте на сьогодні вже існує низка праць, що дає чітке уявлення стосовно досліджуваного поняття. До таких праць можна, зокрема, віднести дослідження М. Башкіна, Є. Богданова, О. Воронцової, Н. Гришиної, Т. Дзюби, В. Зазикіна, І. Козич, Л. Нікіфорової, Л. Петровської, С. Філь, Б. Хасана, О. Щербакова тощо. В той же час трактування вказаними авторами сутності конфліктологічної компетентності видається різноплановим, що дає можливість для подальшого наукового пошуку уточнення даного поняття.

Формулювання мети. Мета статті полягає у дослідженні існуючих підходів до трактування конфліктологічної компетентності у сучасній психолого-педагогічній науці та пошуку можливого узагальнення таких підходів та формування єдиного комплексного поняття на цій основі.

Виклад основного матеріалу. Звертаючись до основ трактування професійної компетентності, пригадаємо, що, частіше за все, її визначають як характеристику, яка відображає ділові та особистісні якості спеціаліста, рівень його знань, умінь та досвіду, достатній для

досягнення поставлених цілей в певному виді професійної діяльності, а також морально-етичну позицію спеціаліста на своєму робочому місці [1, с. 122].

З іншого боку, професійну компетентність також визначають набір певних якостей поведінки, які забезпечують структуроване керівництво, оцінку та розвиток поведінки у окремих співробітників, їх здатність виконувати роботу правильно [2].

Є. Новак та Ю. Фалалеєва вважають професійну компетентність «інтегральною професійно-особистісною характеристикою, що визначає здатність і готовність виконувати професійні функції відповідно до прийнятих у соціумі в конкретний історичний момент норм, стандартів та вимог» [3]. На нашу думку, саме таке визначення професійної компетентності дійсно відображає соціальну спрямованість професійної діяльності фахівця, вказуючи на існування певних норм і стандартів соціальної поведінки, в межах яких має ефективно реалізовуватись професійна діяльність.

Проаналізувавши результати досліджень сутності професійної компетентності, неважко зрозуміти, що особистісні характеристики фахівця поряд з його професійними здібностями відіграють важливу роль у її формуванні. Звертаючись саме до особистісних характеристик, вважаємо за потрібне приділити увагу саме конфліктологічним компетентностям, важливість дослідження яких вже доведена в постановці проблеми до даної статті.

Проведений аналіз літератури показав, що в психології та педагогіці протягом всього періоду її існування як науки зберігається постійний інтерес до вивчення різноманітних аспектів природи появи конфліктів, способів їх вирішення та недопущення. Саме вмиле вирішення та (або) недопущення конфліктів є прерогативою конфліктологічної компетентності особистості в найбільш загальному її розумінні. Узагальнення найбільш актуальних, на нашу думку, поглядів на трактування конфліктологічної компетентності здійснено нами в табл. 1.

Таблиця 1

Підходи до трактування поняття «конфліктологічна компетентність» в науковій літературі

Автор	Трактування поняття	Позиція автора статті щодо трактування
Б. Хасан [4, с. 11]	Одна з провідних характеристик особистості та важлива складова комунікативної компетентності, що являє собою рівень розвитку усвідомленості про діапазон можливих стратегій поведінки в конфлікті та вміння реалізувати ці стратегії в конкретній життєвій ситуації	Відсутність у визначенні питання діагностики конфліктів, а наявність лише стратегій їх вирішення
М. Башкін [5, с. 17]	Вид комунікативної компетентності, що характеризує якості спеціаліста, який володіє професійними знаннями про сутність конфліктів та конфліктних відносин	Відсутність у визначенні даного поняття здатності професіонала вирішувати ці конфлікти та запобігати їм. Тому дане поняття не повною мірою висвітлене вказаним автором
Н. Гришина [6, с. 141]	Компетентність працівника (переважно – керівника) у відношенні до складних, суперечливих ситуацій у взаємовідносинах між людьми	Недостатньо розкрито поняття самої компетентності
Т. Дзюба [7, с. 29]	Уміння ефективно використовувати технології запобігання конфлікту та подолання його, що дає змогу знайти закономірності виникнення та розвитку конфлікту, щоб ліквідувати його або сприяти його конструктивному розв'язанню	Відсутність у визначенні уміння діагностувати самі конфлікти
Є. Богданов, В. Зазикін [8, с. 62]	Знання про суттєві характеристики конфлікту, які є основою для запобігання дій конфліктуючих осіб, формування вмінь керувати конфліктом та виступати у ролі третьої особи.	Повною мірою відображає досліджуване поняття
О. Воронцова, Ю. Данечкіна [9, с. 302]	Пізнання психологічних труднощів, механізмів їх прояву у життєдіяльності, а також вміння їх подолати, конструктивно й успішно розв'язувати конфліктні ситуації, обстоювати свої інтереси, уникаючи негативних емоцій у ставленні до партнера	Повною мірою відображає досліджуване поняття

Закінчення табл. 1

Автор	Трактування поняття	Позиція автора статті щодо трактування
Л. Нікіфорова [10]	Здатність запобігати і розв'язувати конфліктні ситуації, уміння надати допомогу за стресових ситуацій, що є однією зі складових емоційної культури (як частини професійної компетентності) в професійній діяльності	Відсутність у визначенні уміння діагностувати самі конфлікти
Л. Петровська [11, с. 137]	Компетентність людини в конфліктній ситуації, основні складові якої: компетентність учасника у власному Я (Я-компетентність), в потенціалі іншого учасника (учасників) та ситуаційна компетентність	Трактування компетентності звужене до поняття самої компетентності
О. Щербакова [12]	Утворення з таких складових: гнучкий індивідуальний стиль управління, особливий когнітивний стиль, творче мислення, відкритість, конфліктостій-кість, рефлексивна культура, культура саморегуляції, комунікативні уміння, сензитивність та ін.	Увага приділена в основному складовим такої компетентності, ніж її сутності
І. Козич [13, с. 37]	Прийоми та способи, за допомогою яких кожен з нас вирішує конфлікти у повсякденному житті, не спираючись на наукові методи	Поняття звужене лише до шляхів вирішення конфліктів, залишено поза увагою їх сутність та можливість запобігання
С. Філь [14, с. 23]	Здатність фахівця розуміти й аналізувати, а також прогнозувати можливі конфліктні ситуації, спираючись на систему відповідних знань	Відсутність можливості запобігання конфліктам

Проаналізувавши наведені визначення, можемо дійти висновку, що науковці у своїх поглядах поділились на такі чотири групи: ті, що не враховують важливість ідентифікації та діагностики конфліктів (Б. Хасан, Т. Дзюба, Л. Нікіфорова, І.Козич); ті, що не враховують важливості вирішувати чи попереджувати конфлікти (М. Башкін, С. Філь); ті, що спрощують досліджуване поняття до рівня взаємовідносин між людьми (Н. Гришина, Л. Петровська, О. Щербакова); ті, що повною мірою відображають досліджуване поняття (Є. Богданов, В. Зазикін, О. Воронцова, Ю. Данечкіна).

Кожний з наведених поглядів має право на існування, але підтримуємо погляди представників четвертої групи, які включають до складу конфліктологічної компетентності низку важливих аспектів. До таких аспектів, на нашу думку, важливо віднести такі: діагностика причин конфліктів; ідентифікація сутності та видів конфліктів; пошук шляхів попередження конфліктів; пошук шляхів вирішення конфліктів; пошук шляхів зменшення негативних наслідків конфліктів.

Опишемо більш детально кожен із зазначених аспектів з позиції формування професійної компетентності майбутнього фахівця.

Діагностика причин конфліктів, на нашу думку, є першочерговим завданням будь-якого професіонала, оскільки дозволяє в своїй більшості уникати подібних конфліктів у майбутньому, створюючи більш сприятливий клімат у трудовому колективі. Важливість формування подібних навичок ще під час навчання у ВНЗ беззаперечно, оскільки дозволяє молодому фахівцю при вступі на роботу уміти оцінювати потенційні загрози конфліктологічного характеру вже на початку своєї трудової діяльності. Психологічні прийоми, які фахівець буде при цьому використовувати, мають бути закладені йому ще під час навчання, а їх апробація на практиці дозволить виявити рівень готовності фахівця ефективно застосовувати їх на практиці.

За можливості індивіда діагностувати причини конфліктів йому не важко буде діагностувати і самі види конфліктів, які можуть виникнути через певні причини. Така здатність дозволяє вже на етапі діагностики конфліктів почати розробляти шляхи їх вирішення.

Стосовно пошуку шляхів попередження конфліктів, то психологічна наука виділяє безліч таких прийомів як для попередження потенційного конфлікту, що вже майже наступив, так і для недопущення появи нових конфліктів подібного виду.

Застосування конфліктологічної компетентності в плані вирішення вже існуючих конфліктів та зменшення їх негативних наслідків – теж важливий елемент професійної компе-

тентності фахівця, що потребує реалізації набутих під час навчання знань, умінь та отриманих практичних навичок. Важливу роль в цьому напрямі відіграє як теоретична підготовленість фахівця, так і набутий ним практичний досвід у вирішенні подібних конфліктів (якщо він має місце).

Висновки. Таким чином, зважаючи на вищевикладене, а також спираючись на вже відомі визначення конфліктологічної компетентності фахівця, пропонуємо таке її визначення. Конфліктологічна компетентність – це здатність фахівця уміло ідентифікувати конфлікти, що можуть виникати в його оточенні, діагностувати їх причини, формувати шляхи їх конструктивного вирішення та (або) можливого запобігання і зменшення негативних наслідків їх прояву на основі наявних знань, умінь та навичок.

Формування професіонала у вищому навчальному закладі – це не стільки створення сприятливих внутрішніх та зовнішніх умов для його майбутньої професійної діяльності, скільки формування професіонала як особистості. Саме тому на початку статті автор наголошує на рівноцінності професійної та особистісної компетентності. У цьому контексті перспективою подальших досліджень визначено формування місця конфліктологічної компетентності у складі особистісної компетентності як «співучасника» професійної компетентності при формуванні конкурентоспроможного фахівця на ринку праці.

Список використаних джерел

1. Митина Л.М. Профессиональная деятельность и здоровье педагога: учебное пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / Л.М. Митина. – М.: Издательский центр «Академия», 2005. – 368 с.
2. Анализ понятий «профессиональная компетентность» и «профессионально-педагогическая компетентность» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://vilkovo.at.ua/blog/analiz_ponjatij_professionalnaja_kompetentnost_i_professionalno_pedagogicheskaja_kompetentnost/2013-11-06-300
3. Новак Е.С. Профессиональная компетентность специалиста по социальной работе как совокупность профессиональных и личностных компонентов / Е.С. Новак, Ю.В. Фалалева. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://refdb.ru/look/2872219.html>
4. Хасан Б.И. Психотехника конфликта и конфликтная компетентность / Б.И. Хасан. – Красноярск: Фонд ментального здоровья, 1996. – 157 с.
5. Конфликтная компетентность: метод. указания / М.В. Башкин; Яросл. гос. ун-т им. П.Г. Демидова. – Ярославль: ЯрГУ, 2014. – 72 с.
6. Гришина Н.В. Я и другие: общение в трудовом коллективе / Н.В. Гришина. – Л.: Лениздат, – 1990. – 174 с.
7. Дзюба Т. Конфліктологічна компетентність директора школи / Т. Дзюба // Шлях освіти. – 2004. – № 1. – С. 29–34.
8. Богданов Е.Н. Психология личности в конфликте: учебное пособие / Е.Н. Богданов, В.Г. Зазыкин. – [2-е изд.]. – СПб.: Питер, 2004. – 224 с.
9. Воронцова О.В. Конфліктність та конфліктна компетентність особистості / О.В. Воронцова, Ю. Данечкіна // Вісник Національного університету водного господарства та природокористування: зб. наук. праць. – Рівне, 2006. – Вип. 3 (35). – С. 302–307.
10. Нікіфорова Л.Б. Роль та значення емоційної культури в професійній діяльності майбутнього менеджера [Електронний ресурс] / Л.Б. Нікіфорова // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – Житомир, 2007. – Вип. 34. – С. 111–114. – Режим доступу: <http://eprints.zu.edu.ua/1626/1/07nldbmm.pdf>
11. Петровская Л.А. О понятийной схеме социально-психологического анализа конфликта / Л.А. Петровская // Теоретические и методологические проблемы социальной психологии. – М., 1977. – С. 131–142.
12. Щербакова О.И. Проблема развития конфликтологической культуры личности в образовании [Электронный ресурс] / О.И. Щербакова // «Письма в Эмиссия. Оффлайн» – электронное научное издание (электронный научно-педагогический журнал). The Emissia. Offline Letters. – 2008. – Режим доступа: <http://www.emissia.org/offline/2008/1274.htm>

13. Козич І.В. Формування конфліктологічної компетентності соціального педагога в умовах магістратури: дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.05 / Козич Ірина Володимирівна. – Запоріжжя, 2008. – 254 с.

14. Філь С.С. Визначення, зміст та структура конфліктологічної компетентності студентів – майбутніх фахівців соціономічних професій / С.С. Філь // Наукові записки НаУКМА. – Т. 123. – С. 20–24.

References

1. Mitina, L.M. (2005). *Professional'naja dejatel'nost' i zdorov'e pedagoga* [Professional activity and health educator]. Moscow, Publishing Center 'Academy', 368 p. (In Russian).

2. *Analiz ponjatij «professional'naja kompetentnost'» i «professional'no-pedagogicheskaja kompetentnost'»* [Analysis of the concepts of "professional competence" and "professional and pedagogical competence."]. Access mode: http://vilkovo.at.ua/blog/analiz_ponjatij_professionalnaja_kompetentnost_i_professionalno_pedagogicheskaja_kompetentnost/2013-11-06-300 (In Russian).

3. Novak, E.S., Falaleeva, Ju.V. *Professional'naja kompetentnost' specialista po social'noj rabote kak sovokupnost' professional'nyh i lichnostnyh komponentov* [Professional competence of the expert in social work as a collection of professional and personal components]. Access mode: <http://refdb.ru/look/2872219.html> (In Russian).

4. Hasan, B.I. (1996). *Psihotehnika konflikta i konfliktnaja kompetentnost'* [Psychotechnics conflict and conflict competence]. Krasnojarsk, Fundof Mental Health Publ., 157 p. (In Russian).

5. Bashkin, M.V. (2014). *Konfliktnaja kompetentnost'* [Conflict competence]. Yaroslavl State University named after P.G. Demidov, 72 p. (In Russian).

6. Grishina N.V. (1990). *Ja i drugie: obshhenie v trudovom kollektive* [communication in the workplace]. Leningrad, Lenizdat Publ.,– 174s. (In Russian).

7. Dzijuba, T. (2004). *Konfliktologichna kompetentnist' direktora shkoli* [The Principal's conflict competence]. *Shljah osviti* [The path of education]. No 1, p. 29-34. (In Ukrainian).

8. Bogdanov, E.N., Zazykin, V.G. (2004). *Psihologija lichnosti v konflikte* [Personality Psychology in the conflict]. 2nd ed. SPb., Piter Publ., 224 p. (In Russian).

9. Voroncova, O.V., Danechkina, Ju. (2006). *Konfliktnist' ta konfliktna kompetentnist' osobistosti* [Conflict and conflict competence of the individual]. Scientific Papers of 'Journal of National University of Water and Environment.' Rivne, Issue 3 (35). p. 302-307. (In Ukrainian).

10. Nikiforova, L.B. (2007). *Rol' ta znachennja emocijnoi kul'turi v profesijnij dijal'nosti majbutn'ogo menedzhera* [The role and importance of emotional culture in the profession of the future manager]. Bulletin Zhytomyr State University named after Ivan Franko. Zhitomir, Issue 34, p. 111-114. Access mode: <http://eprints.zu.edu.ua/1626/1/07nlbdmm.pdf> (In Ukrainian).

11. Petrovskaja, L.A. (1977). *O ponjatijnoj sheme social'no-psihologicheskogo analiza konflikta* [About the conceptual scheme of socio-psychological analysis of conflict]. *Teoreticheskie i metodologicheskie problemy social'noj psihologii* [Theoretical and methodological problems of social psychology]. Moscow, p. 131-142. (In Russian).

12. Shherbakova, O.I. (2008). *Problema razvitija konfliktologicheskoi kul'tury lichnosti v obrazovanii* [The problem of conflictological culture personality development in education]. *'Pis'ma v Jemissija. Offlajn' – jelektronnoe nauchnoe izdanie (jelektronnyj nauchno-pedagogicheskij zhurnal)* ['Letters in Emissions'. Offline electronic scientific edition (electronic scientific-pedagogical magazine)]. The Emissia. Offline Letters. 2008. Access mode: <http://www.emissia.org/offline/2008/1274.htm> (In Russian).

13. Kozich, I.V. (2008). *Formuvannja konfliktologichnoi kompetentnosti social'nogo pedagoga v umovah magistraturi* [Formation conflict competence of the social teacher in the conditions of the magistracy]. *Dis. kand. ped. nauk: spec. 13.00.05* [Dis. Candidate. ped. Sciences in speciality 13.00.05]. Zaporizhzhja, 254 p. (In Ukrainian).

14. Fil', S.S. *Viznachennja, zmist ta struktura konfliktologichnoi kompetentnosti studentiv – majbutnih fahivciv socionomichnih profesij* [Determining the content and structure of conflict competence of students – future specialists sotsionomichnyh professions]. Scientific notes of NaUKMA, Vol 123, p.20-24. (In Ukrainian).

В статье исследована сущность понятий «профессиональная компетентность» и «конфликтологическая компетентность». Осуществлено обобщение научных взглядов на понятие «конфликтологическая компетентность» по четырем основными направлениям. Сформулирован авторский взгляд на трактование понятия «конфликтологическая компетентность» и определены основные компоненты, которые должны входить в данное определение. Доказана важность формирования конфликтологической компетентности на этапе учебы индивида в высшем учебном заведении.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, конфликтологическая компетентность, специалист, профессионал, конфликт, диагностика конфликтов, причины конфликтов, последствия конфликтов.

The essence of the «Professional competence» and «Conflictological competence» is investigated in the article. Generalization of scientific views as to the «Conflictological competence» is done following four directions. The author's own view as to the interpretation of the «Conflictological competence» is formulated and the components that must be included in the of it are . The importance of forming the conflictological competence is well-proven at the stage when an individual is studying at a higher educational establishment.

Key words: professional competence, conflictological competence, specialist, professional, conflict, diagnostics of conflicts, of conflicts, consequence of conflicts.

Одержано 12.01.2016.